

в низці областей у 2010 р. засідань таких рад за участю фахівців обласних управлінь науки і освіти, на яких розглядалися питання подальшого впровадження викладання у загальноосвітніх навчальних закладах предметів духовно-морального спрямування. Очевидно, що проведення таких засідань сприятиме налагодженню співпраці між державними органами та релігійною спільнотою на місцях, наповнюватиме міжконфесійний діалог реальним змістом, а відтак сприятиме міжконфесійному порозумінню.

Отже, поступ Української держави, її розвиток як європейської демократичної держави значною мірою залежить і від подальшої розбудови партнерської моделі державно-церковних відносин, і від забезпечення міжцерковної злагоди. Вирішення цих масштабних завдань потребує спільних зусиль державних інституцій різного рівня, представників релігійних спільнот, науковців, громадськості. А насамперед потребує переконаності у важливості поставленої мети та реальних зусиль щодо її досягнення.

SUMMARY

Yuri Reshetnikov

CURRENT DEVELOPMENT OF THE STATE-CHURCH RELATIONS IN UKRAINE

The article provides an overview of the current issues of the State-Church relations development in Ukraine. According to the author, the solving of these issues will exert an influence on the dynamics of further harmonization of these relations and ensure inter-confessional understanding.

Keywords: State-Church relations, All-Ukrainian Council of Churches and Religious Organizations, inter-confessional relations.

Наталія Мосюкова,

*кандидат історичних наук, доцент кафедри історії
та українознавства Національної металургійної академії України*

ЗАКОНОДАВСТВО РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ, УРСР, НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ ЩОДО КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ)

Проаналізовано релігійне законодавство Російської імперії, УРСР і незалежної України, визначені особливості становища Католицької церкви. З'ясовано, що в незалежній Україні (на відміну від Російської імперії та УРСР) Католицька церква має змогу розвиватися без тиску з боку держави.

Ключові слова: Католицька церква, релігійне законодавство, держава, католики, релігійні організації.

У наш час – час новітніх технологій, прискореного темпу життя, глобалізації, пропагування таких «цінностей», як збагачення в будь-який спосіб тощо, тема релігії, вивчення, а також популяризування діяльності традиційних Церков – Православної, Греко-католицької, Римо-католицької, є дуже актуальною.

Україна – держава поліконфесійна, і католицизм становить невід’ємну складову її релігійного життя. В Україні Католицька церква зазвичай асоціюється з польською національною меншиною і шанобливе ставлення до цієї Церкви необхідне для запобігання національним непорозумінням і національним конфліктам у країні.

Ставлення до релігії, міжконфесійні стосунки значною мірою залежать від державної політики в цих питаннях. Ось чому важливим і актуальним є вивчення взаємовідносин держави та Церкви.

Більша частина літератури, яка видавалася в СРСР і в якій висвітлювалася релігійна тематика, мала відверто атеїстичний характер. Були, безперечно, і праці, автори яких досліджували ту чи іншу проблему, пов’язану з релігією. Йдеться, зокрема, – про «Папство та царизм» Е. Вінтера, котрий ретельно проаналізував взаємини царського уряду та Католицької церкви в Російській імперії, їхню еволюцію та їхні протиріччя¹. З кінця 80-х, а особливо в 90-ті рр. ХХ ст. суттєво змінюється ставлення держави до релігії та Церкви, в т. ч. й до Католицької. Це сприяло розвитку дослідницької роботи в царині історії релігії й окремих конфесій в Україні. Серед найбільш значних праць з цієї тематики – 10-томна «Історія релігії в Україні», четвертий том якої присвячений католицизму², і монографія В. Осадчого «Католицька Церква в Україні»³. Заслугове на увагу і книга Н. Буланової «Історія християнських конфесій Катеринославщини останньої чверті XVIII – початку ХХ ст.»⁴. Було досліджено також становище Православної та Католицької церков у радянські часи: «Невідома ділянка “анти-релігійного фронту”»⁵, «Римо-католицька церква на півдні України: час соціальних перетворень (1917–1930 рр.)»⁶. У сферу інтересів сучасних науковців входить з’ясування тенденцій розвитку релігійного життя в незалежній Україні⁷.

Мета цієї статті полягає у проведенні порівняльного аналізу становища Римо-католицької церкви в Російській імперії, УРСР і незалежній Україні.

Одним з найважливіших джерел вивчення тих чи інших проблем будь-якої держави є її законодавство. Законодавство Російської імперії, Радянського Союзу щодо РКЦ не було статичним, на напрями його змін впливали різні чинники (здебільшого політичного характеру). Проблема формування структур Католицької церкви, облаштування життя римо-католицьких громад та ін. постала перед урядом Російської імперії після поділів Польщі. Невирішеність в імперії національно-політичних питань, прагнення поляків до відновлення власної державності, участь їх, а також католицького духовенства у повстаннях 1830 і 1863 рр. сприяли посиленню тиску на РКЦ з боку Російської держави. Це знайшло відображення і в законодавстві щодо римо-католиків.

Встановлення радянської влади й утвердження більшовицької диктатури внесли свої корективи в релігійне законодавство. У сталінські та хрущовські часи окремого закону про релігію не було, видавалися лише постанови та інструкції,

які тією чи іншою мірою «розв'язували руки» для боротьби з релігією. Тільки у 1976 р. затвердили Положення про релігійні об'єднання в УРСР⁸.

Демократизація суспільного життя в УРСР, кроки в бік незалежності (прийняття Декларації про державний суверенітет 1990 р.), активізація релігійного життя ставили на порядок денний прийняття нового закону стосовно релігійних організацій. І хоч означений закон був прийнятий ще напередодні Акту проголошення незалежності України (у квітні 1991 р.), він діє й досі (з деякими змінами, які пов'язані переважно з формуванням нової вертикалі влади в незалежній Україні)⁹.

Для дослідження законодавства щодо Католицької церкви в царській Росії імперії було використано т. 11 Зводу законів Російської імперії під назвою «Свод учреждений и уставов управления духовных дел иностранных исповеданий христианских и иноверных», виданий у 1896 р. Радянські часи найбільш всебічно, на наш погляд, у плані релігії представляє вже згадане Положення про релігійні об'єднання в УРСР. У незалежній Україні діє закон «Про свободу совісті та релігійні організації» 1991 р. Саме ці документи взято за основу для порівняльного аналізу релігійного законодавства в Російській імперії, СРСР та незалежній Україні. Порівняння проводилося за такими пунктами: 1) декларація відносин між державою та Церквою; 2) право на свободу совісті; 3) можливість Церкви вільно формувати свою структуру; 4) наявність або відсутність обмежень у змісті проповіді; 5) наявність або відсутність фінансового тиску на Церкву з боку держави.

Лише у законах Російської імперії визначається, що державною релігією є православ'я і тільки одна панівна Православна церква має право переконувати представників інших релігій прийняти її вчення про віру¹⁰. У Положенні 1976 р. і Законі 1991 р. декларується, що Церква в УРСР відокремлена від держави¹¹. Лише в законі царської Росії передбачені окремі правила для різних Церков (як християнських, так і нехристиянських). Натомість у Положенні та Законі йдеться про релігійні організації загалом і для них всі встановлені цими актами норми однакові.

У Зводі законів Російської імперії вказано, що всі піддані держави й іноземці користуються правом вільного сповідання своєї віри та богослужіння¹². Положення 1976 р. аналогічно забезпечує громадянам свободу совісті. Проте, відміну від Російської імперії, в Радянському Союзі дія означеного закону поширюється на всі культу, віросповідання, напрями, течії тощо. Положення відрізняється від Зводу законів тезою про можливість сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої й обіцянкою, що сповідання або несповідання релігії не супроводжуватиметься жодними правообмеженнями і не даватиме ніяких переваг. Але низка норм цього закону не дозволяє називати його демократичним. Так, у Положенні записано, що за всіма громадянами визнається свобода антирелігійної пропаганди, але про можливість релігійної пропаганди нічого не сказано¹³. Такого недоліку позбавлений Закон про свободу совісті – його ст. 3 дає дозвіл на вільне поширення релігійних переконань¹⁴.

Стратегічна мета російського уряду щодо РКЦ з кінця XVIII ст., на думку авторів «Історії релігії в Україні», полягала в її одержавленні й перетворенні

духовенства в слухняне зняряддя ідеологічного впливу на католицьке населення¹⁵. Ще за Катерини II Російська імперія відмовилася від практики папського управління Римо-католицькою церквою через нунція, незважаючи на те, що така підпорядкованість юрисдикції Росії суперечила основним принципам католицизму. В ст. 16 Зводу законів чітко зазначено, що ніякі булли, послання тощо від Папського управління не можуть бути введені в дію без дозволу імператора¹⁶. Регламентація діяльності РКЦ з боку російського уряду стосувалася всіх її сторін. Так, католицькі архієпископи та єпископи призначалися монархом та складали йому присягу. Навіть парафіяльних католицьких священиків призначали єпархіальні начальники за згодою губернаторів. Єпархіальний єпископ не міг ані переводити, ані приймати у свою єпархію духовних осіб без відома уряду. А міністр внутрішніх справ мав право звільнити з посади будь-якого представника римо-католицького духовенства, якщо його діяльність здаватиметься міністрові шкідливою¹⁷. Заборонялося відновлювати або й просто ремонтувати католицькі каплиці та костьоли. Багато римо-католицьких храмів перетворилися на православні¹⁸.

Положення 1976 р. не містило, на відміну від законодавства Російської імперії, окремих законів для католиків, однак обмежень щодо релігійних об'єднань взагалі, в ньому достатньо. Як і в Російській імперії, в СРСР релігійні громади перебували під наглядом держави. Їхню діяльність контролювали виконавчі комітети місцевих рад, Рада у справах релігій при Раді Міністрів УРСР та її уповноважені¹⁹. Виконавчий комітет місцевої Ради міг не затвердити окремих осіб, обраних до складу виконавчих органів релігійних об'єднань на загальних зборах віруючих²⁰. Якщо царська Росія мала на меті не знищення релігійних об'єднань, а тільки всебічний нагляд за їхніми діями, то СРСР не лише контролював релігійні громади, але і перешкоджав їхній діяльності. Так, у Положенні вказано, що релігійна громада повинна складатися не менше ніж з 20 осіб²¹. Процес її реєстрації був досить складний та довготривалий (по всій владній вертикалі до Ради у справах релігій, термін узгодження між цими ланцюгами влади – 1 місяць)²². У процесі зняття з реєстрації релігійні об'єднання взагалі не брали участі. Це питання вирішувала сама влада.

Закон «Про свободу совісті та релігійні організації» проголосив своїм завданням подолання негативних наслідків державної політики щодо релігії та Церкви²³. І це помітно відбилосся на його змісті. Нарешті в законі з'явилося положення про те, що держава не втручається в діяльність релігійних організацій і навіть повідомлення державних органів про утворення релігійної громади не є обов'язковим. З моменту реєстрації статуту релігійна організація вважається юридичною особою²⁴. Українська держава визнала право релігійної громади на її підлеглість у канонічних і організаційних питаннях будь-яким діючим не тільки в Україні, а й за її межами релігійним центрам²⁵. Спірні питання між державою та релігійною організацією вирішуються не одноосібно державною владою, як це зазначено у Положенні 1976 р., а в суді²⁶.

У Російській імперії зміст проповіді католицьких священиків зазнавав жорсткої цензури. Римо-католицькому духовенству заборонялося у своїх

повчаннях, які проголошуються у храмах, торкатися політичних питань. Більше того, єпархіальні начальники були зобов'язані призначати цензорів для перевірки змісту проповідей. Цензор повинен був надавати своєму керівникові екземпляр кожної проповіді, яку він ухвалив²⁷. Царський уряд чітко регламентував також мову богослужіння в римо-католицьких церквах. За публічну місіонерську проповідь осіб католицького сповідання ще навіть у 1903 р. очікувало річне ув'язнення в арестантській фортеці²⁸. У римо-католицьке богослужіння запроваджувалися молебні на честь важливих подій у суспільно-політичному житті Російської імперії. До обов'язків парафіяльного католицького священика належало читання в костелі, після закінчення меси, маніфестів та наказів імператора²⁹. Отже, царський уряд постійно здійснював тиск на РКЦ: втручався у формування її структури, внутрішні справи і навіть у проведення Служби Божої. Римо-католицькій церкві в Російській імперії ясно давали зрозуміти, що її в цій країні тільки «терплять», на відміну від панівної й цілком «ручної» Православної церкви.

Радянське законодавство не робило різниці між конфесіями й обмеження стосувалися всіх релігійних організацій, без винятку. Воно забороняло релігійним об'єднанням організовувати збори, групи, екскурсії³⁰, тоді як українське (1991) дозволило створювати при релігійних організаціях об'єднання громадян для культурно-освітньої діяльності, а також встановлювати і підтримувати міжнародні зв'язки, виїжджати за кордон для паломництва, участі у релігійних заходах³¹. Положення 1976 р. містило заборону тримати у молитовній споруді релігійну літературу (крім необхідної для відправлення культу), натомість Закон 1991 р. підкреслював, що релігійні організації мають право на придбання, володіння, використання і розповсюдження релігійної літератури³². Радянське законодавство забороняло проводити релігійні обряди на території державних, кооперативних і громадських підприємств³³, а українське дало на це дозвіл – потрібна була лише відповідна ініціатива трудового колективу та згода адміністрації. Релігійні обряди в лікарнях, будинках для престарілих, в'язницях тощо з 1991 р. можна здійснювати навіть за ініціативою самих релігійних організацій. У культових будівлях і на прилеглий території, у місцях паломництва богослужіння та різні культові церемонії проводяться безперешкодно³⁴.

Таким чином, нарешті держава повернулася обличчям до релігійних організацій, припинила втручатись у їхні внутрішні справи, обмежувати діяльність, впливати на структуру. Законом про свободу совісті 1991 р. держава продемонструвала повагу до релігійних почуттів віруючих в Україні.

Одним з напрямів політики уряду Російської імперії щодо Католицької церкви був наступ на її економічні позиції. За Зводом законів 1896 р., у володінні римо-католицьких монастирів, храмів було майно, як рухоме, так і нерухоме, але нагляд за ним здійснював уряд. Порядок зберігання капіталів римо-католицьких духовних установ визначав міністр внутрішніх справ, а монастирі взагалі не могли придбати нерухоме майно без дозволу імператора. Священики отримували державну плату, залежно від класу парафії. Право встановлював

клас парафії належало міністрові внутрішніх справ³⁵. Отже, економічний контроль Римо-католицької церкви з боку царського уряду був досить потужним і Росія цього не приховувала – всі ці обмеження знайшли відображення у Зводі законів.

СРСР не поступався Російській імперії в царині економічного контролю за релігійними організаціями. Так, віруючі могли одержати в безкоштовне користування молитовну споруду і культове майно, але договір про їхню передачу повинні були підписати не менш як 20 членів релігійної громади, а саме рішення про безкоштовне користування приміщенням і майном приймала Рада у справах релігій при Раді Міністрів СРСР³⁶. Таке рішення могло бути як позитивне, так і негативне, проте жодної процедури чи правил прийняття відповідної постанови, а також її оскарження Положення 1976 р. не передбачало. Віруючі мали право на придбання церковного начиння, предметів релігійного культу, транспортних засобів, але всі молитовні споруди, майно – передано віруючим, і придбане ними або пожертвоване їм – за законом були власністю держави³⁷. Будівництво нових церков (навіть силами і коштом самих вірян), а також їхнє закриття відбувалося тільки з дозволу згаданої Ради у справах релігій³⁸. Утримання храму лягало на віруючих досить важким фінансовим тягарем. Зокрема, молитовна споруда в обов'язковому порядку підлягала страхуванню за рахунок релігійного об'єднання, релігійні організації утримувалися також на кошти релігійних об'єднань, релігійна громада повинна була проводити запропонований державою ремонт молитовної будівлі, інакше договір про безоплатне користування приміщенням розривався³⁹. Не завжди віруючим було під силу виконати ці вимоги, особливо, якщо зважити на невисокий матеріальний рівень життя радянських людей, а також те, що більшість вірян були немолодого віку (молодь у навчальних закладах отримувала атеїстичне виховання). Так, у м. Дніпропетровськ 1948 р. Виконком обласної ради прийняв постанову про передання міськраді єдиного в місті католицького храму, обгрунтовуючи це тим, що римо-католики відмовляються підписати договір про передачу їм молитовної будівлі й нести відповідальність за її утримання⁴⁰. Католики в Україні становили релігійну меншину і їм вирішувати фінансові проблеми щодо культових споруд було ще важче, ніж православним. Отже, Радянська держава здійснювала фактично тотальний контроль економічної сфери релігійних організацій – як прямий і відкритий, так і прихованими методами.

Закон України про свободу совісті відобразив зміну фінансової політики держави щодо релігійних громад. І Положення 1976 р., і Закон 1991 р. передбачали передачу культових будівель і майна, які перебували у державній власності, у безоплатне користування релігійним організаціям. Проте в Законі зазначалося, що релігійні організації не тільки користуються, але й володіють майном, яке належить їм на праві власності. У власності релігійних громад можуть бути споруди, предмети культу, транспорт та ін. Закон визнавав переважне право релігійних організацій на передачу їм культових будівель і звільняв від оподаткування їхні доходи⁴¹. Законодавство України не ставило релігійні громади у скрутне фінансове становище, не втручалось у

внутрішньоцерковні справи, не обмежувало будь-які ініціативи. Згідно із Законом 1991 р., релігійні організації отримали право засновувати видавничі, поліграфічні, виробничі, реставраційно-будівельні та інші підприємства⁴².

Таким чином, законодавча база з питань релігії аналізованих держав дає змогу з'ясувати становище Церкви в них. Однак закони СРСР та України не дозволяють виокремити особливості становища Католицької церкви, оскільки не розмежують ставлення до різних конфесій. Тому для створення більш об'єктивної картини необхідно звернутися до фактичного матеріалу. Насправді різниця у ставленні Радянської держави до різних віросповідань була. У СРСР репресії (особливо за часи Сталіна) поширювалися на всі конфесії, але Православна церква йшла на компроміси з режимом, а Католицька – ні. Владні структури не бажали змиритися з тим, що римо-католицьке духовенство та їхні миряни підпорядковувалися Папському престолові. До 1933 р. в Україні було зачинено дві третини всіх костьолів, а до 1939 р. не залишилося жодного католицького священика, який би перебував на волі. На початку 1980-х рр. на західноукраїнських землях працювало лише 8 священиків. Нові священики не приїжджали. Не дозволялося охрещувати дітей і катехізувати їх⁴³. Така ситуація почала змінюватися наприкінці 80-х рр. XX ст. 16 січня 1991 р. Святіший Отець Іван Павло II відновив українську латинську ієрархію і тепер в Україні нараховується 7 римо-католицьких дієцезій.

На сучасному етапі у відносинах держави та Церкви спостерігається значний прогрес. Помітно покращилося і становище РКЦ. При цьому слід пам'ятати, що в Україні католики – релігійна меншина, і в реальному житті це відчувається, принаймні на сході та півдні України. Скажімо, в м. Дніпропетровськ у 1992 р. відновила свою діяльність римо-католицька парафія, тоді ж було поставлене питання про повернення їй костелу, збудованого ще у 1877 р. Проте в 1998 р. Дніпропетровська обласна рада, очолювана П. Лазаренком, продала костел приватній структурі. Багато років дніпропетровські католики намагалися повернути храм, однак влада області заявила про їхню підтримку щойно у 2009 р. Багатостраждальну культову споруду повернули за рішенням суду влітку 2009 р., але тяганина з реєстрацією тривала понад рік. І тільки 12 жовтня 2010 р. парафія отримала свідоцтво про право власності на храм. Важко собі уявити аналогічну ситуацію з православною церквою. На підставі проведеного дослідження доходимо таких висновків:

1. У наш час проблема релігії є дуже актуальною і значною мірою її вирішення залежить від політики держави. Релігійне законодавство Російської імперії, СРСР, України розкриває відносини між державою та Церквою. Якщо закони Російської імперії закріплювали панівне становище православ'я, то в законах СРСР та України йдеться про релігійні об'єднання загалом, без розмежування прав тієї чи іншої конфесії.

2. У релігійному законодавстві СРСР головну позицію посів атеїзм: дозволялася тільки атеїстична пропаганда, натомість релігійна – заборонялась. Лише Закон 1991 р. встановив рівні права і для віруючих, і для атеїстів.

3. У радянські часи після Декрету про свободу совісті 1918 р. і до Положення 1976 р. видавалися виключно постанови, резолюції, циркуляри з питань релігії. По суті, Церква опинилася поза законом.

4. Реальну політику означених держав щодо окремих конфесій неможливо з'ясувати, якщо досліджувати лише закони. Насамперед це стосується Радянського Союзу, релігійна ситуація в якому була набагато гірша, ніж та, що її зафіксовано законом. Положення про релігію не відображає відмінностей у ставленні влади до Православної церкви та до Католицької церкви.

5. Як у Російській імперії, так і в СРСР католицизм асоціювався передовсім з поляками. Ставлення влади до цієї національної меншини і визначалася політика уряду щодо католиків. Керівництво обох держав драгував той факт, що РКЦ підпорядковувалася Ватикану і на неї було важко впливати.

6. Становище Католицької церкви в СРСР мало чим відрізнялося від її становища в Російській імперії: обидві держави нахабно втручались у формування церковних структур РКЦ, у зміст проповіді католицьких священників, здійснювали фінансовий тиск. Католицьке духовенство зазнавало жорстоких репресій – і в Російській імперії, і в СРСР.

7. Становище Католицької церкви в незалежній Україні кардинально змінилося. Але і зараз викликає занепокоєння небажання влади «помічати» проблеми католицької релігійної меншини (переважно у східних та південних регіонах України).

- 1 Винтер Э. Папство и царизм / Э. Винтер; [пер. с нем. Р. А. Крестьянинова и С. М. Раскиной]. – М.: Прогресс, 1964.
- 2 Історія релігії в Україні: у 10 т. / голов. редкол.: Колодний А. (голова) [та ін.]. – К.: Світ знань, 2001. – Т. 4: Католицизм [ред. П. Яроцький].
- 3 Осадчий В. Католицька Церква в Україні / В. Осадчий. – Львів: Luceoria Books & Norbertinum, 2001.
- 4 Буланова Н. М. Історія християнських конфесій Катеринославщини останньої чверті XVIII – початку XX ст. / Наталія Миколаївна Буланова. – Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2007.
- 5 Рубльова Н. Невідома ділянка «антирелігійного фронту»: боротьба владних структур УСРР проти римсько-католицької церкви, 1920-і рр. / Н. Рубльова // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1998. – № 1–2. – С. 228–243.
- 6 Ганзуленко В. П. Римо-католицька церква на півдні України: час соціальних перетворень (1917–1930-і рр.) / В. П. Ганзуленко // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя: Просвіта, 2008. – Вип. XXII. – С. 71–74.
- 7 Володін П. В. Релігія і церква в незалежній Україні / П. В. Володін // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя: ЗНУ, 2010. – Вип. XXVIII. – С. 273–274.
- 8 Положення про релігійні об'єднання в Українській РСР від 1 листопада 1976 р. // Відомості Верховної Ради (далі – ВВР). – 1976. – № 46. – Ст. 420.
- 9 Закон УРСР «Про свободу совісті та релігійні організації» від 18 червня 1991 р. // ВВР. – 1991. – № 25. – Ст. 283.
- 10 Свод законов Российской империи [Електрон. ресурс]. – СПб.: Типография Второго отделения собственной Его величества канцелярии, 1896. – Т. XI: Уставы Духовных Дел Иностранных исповеданий – Режим доступу: <http://civil.consultant.ru/reprint/books/214/179.html#img180>, ст. 1, 4.

- 11 Положення про релігійні об'єднання... – Ст. 420, ст. 2; Закон УРСР «Про свободу совісті та релігійні організації» – Ст. 283, ст. 5.
- 12 Свод законов Российской империи. – Т. XI. – Режим доступу: , ст. 1, 2.
- 13 Положення про релігійні об'єднання... – Ст. 420, ст. 1.
- 14 Закон УРСР «Про свободу совісті та релігійні організації» – Ст. 283, ст. 3.
- 15 Історія релігії в Україні. – Т. 4. – С. 95.
- 16 Свод законов Российской империи. – Т. XI. – Режим доступу: <http://civil.consultant.ru/reprint/books/214/179.html#img180>, ст. 16.
- 17 Там же. – Ст. 17, 30, 31, 42, 57.
- 18 Буланова Н. М. Історія християнських конфесій... – С. 126–127.
- 19 Положення про релігійні об'єднання... – Ст. 420, ст. 4.
- 20 Там само. – Ст. 13, 14.
- 21 Там само. – Ст. 6.
- 22 Там само. – Ст. 8, 9.
- 23 Закон УРСР «Про свободу совісті та релігійні організації»... – Ст. 283, ст. 1.
- 24 Там само. – Ст. 5, 8, 13.
- 25 Там само. – Ст. 8.
- 26 Там само. – Ст. 15, 16.
- 27 Свод законов Российской империи. – Т. XI. – Режим доступу: <http://civil.consultant.ru/reprint/books/214/179.html#img180>, ст. 58, 59.
- 28 Історія релігії в Україні. – С. 110.
- 29 Свод законов Российской империи. – Т. XI. – Режим доступу: <http://civil.consultant.ru/reprint/books/214/179.html#img180>, ст. 81.
- 30 Положення про релігійні об'єднання... – Ст. 420, ст. 11.
- 31 Закон УРСР «Про свободу совісті та релігійні організації» – Ст. 283, ст. 23, 24.
- 32 Там само. – Ст. 22.
- 33 Положення про релігійні об'єднання... – Ст. 420, ст. 17.
- 34 Закон УРСР «Про свободу совісті та релігійні організації»... – Ст. 283, ст. 21.
- 35 Свод законов Российской империи. – Т. XI. – Режим доступу: <http://civil.consultant.ru/reprint/books/214/179.html#img180>, ст. 3, 71, 98, 111–113.
- 36 Положення про релігійні об'єднання... – Ст. 420, ст. 10, 31.
- 37 Там само. – Ст. 10, 28.
- 38 Там само. – Ст. 44, 49.
- 39 Там само. – Ст. 18, 39, 48.
- 40 Державний архів Дніпропетровської області. – Ф. 3383 сч. – Оп. 2. – Спр. 344. – Арк. 83.
- 41 Закон УРСР «Про свободу совісті та релігійні організації»... – Ст. 283, ст. 17, 18.
- 42 Там само. – Ст. 19.
- 43 Осадчий В. Католицька Церква в Україні. – С. 55, 63, 64.

SAMMARY

N. Mosyukova

LEGISLATION OF THE RUSSIAN EMPIRE, SOVIET UNION
INDEPENDENT UKRAINE TO CATHOLIC CHURCH (COMPARATIVE)

The article analyzes the religious legislation of the Russian Empire, USSR and independent Ukraine, the major features of the situation of the Catholic Church. It was found that in independent Ukraine (as opposed from the Russian Empire and the USSR) The Catholic Church has an ability to evolve without pressure from the state.

Keywords: Catholic Church, religious law, state, Catholics, religious organization.